

MEVLÂNÂ'NIN RUBAİLERİNDE MÜTEAL AŞK

Ziya AVŞAR*

ÖZET

Mevlânâ'nın coşku, temkin ve yarı coşku yarı temkin üsluplarıyla söylenmiş iki binden fazla rubaisinin yegâne konusu aşktır. Aşk konusunun yüzlerce cepheden işlendiği bu rubaileri, ihtiva ettiği aşk fikirleri yönünden incelemek irfanî bir zarurettir. Bu makalede, Mevlânâ'nın rubaileri arasındaki asıl bağlantıyı kuran aşk kavramı üzerinde- bir makale hacminin müsaade ettiği ölçüde- durularak, onun bahsettiği aşkın, ruhu asıl vatanına çağırın, müteal nitelikli bir aşk olduğu iddiası, rubailerdeki fikirlerin tanıklığına dayanılarak işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, aşk, âşık, aşkınlık, rubai.

COMPREHENSIVE LOVE IN THE QUATRAINS OF MEVLÂNÂ

Love was the sole subject expressed in more than two thousands quatrains of Mevlânâ with transcendence, composure and self-transcendence and self-composure. It is a scientific obligation to elaborate these quatrains, which dealt with love from hundreds of dimensions, in terms of love ideas. In this article, the concept of love as a connector element between quatrains of Mevlânâ was stressed. And the argument which suggests that love in the quatrains of Mevlânâ is a comprehensive love calling spirit to the real homeland was evaluated by applying to testimony of ideas in the quatrains.

Key words: Mevlânâ, love, lover, transcendence, quatrains.

GERÇEK VE MECAZÎ AŞK

Mevlânâ'nın rubailerinde aşkın sistematik bir tanımı yoktur; ancak rubailer içerisinde yer alan kimi niteleme ve tanımlardan hareketle, çok renkli anlamlar içeren, şaşırtıcı ayrıntılar ihtiva eden bir aşk tanımına ulaşmak mümkündür. *Aşk nedir?* Sorusunun tek sonuçlu bir tanımının olmayacağı açıktır. Bu soruya verilmiş cevaplar içerisinde, Mevlânâ'ya ait olanlar, kendine özgülük açısından dikkate değer hükümler içerir.

* Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğr. Üyesi.
e-mail: ziyaavsar@gmail.com

Mevlânâ, *Aşk nedir?* Sorusuna dair cevaplarında aşkı, öncelikle *sadık/gerçek* ve *mecaz* olmak üzere ikiye ayırır.¹ Mevlânâ, gerçek aşktan söz açtığı anda, nefsine tatbik ederek davranış haline getirdiği ferdî bir terbiyenin, ruh üzerinde hâsıl ettiği sonuçları, âşık örneği üzerinden aktarır. Bu süreçte âşğın ruh ikliminde, eskisiyle kıyaslanamayacak bir değişim gözlenir. Bu değişimin en önemli ilkeleri, ruha insanüstü bir kuvvet ve metanet veren *vakur bir direnç*, zıtlıkları ortadan kaldırarak şaşırtıcı bir bilgi düzeyine giren *uyanık bir idrak gücü* ve bu özelliklerin terkiibinden doğan *heybetli bir cesarettir*. Mevlânâ, ruh direncinin eseri olarak sadık âşıktaki sabır ve tahammülün *sınır tanımaz* bir boyut kazandığına işaret eder ve onun gerçek aşkı ancak *"devâsız bir derde duçar olma (R 152c)"*² sürecinde kavrayacağı söyler.

Mevlânâ'nın sıklıkla ihtar ettiği hususlardan biri de gerçek aşk idrakinde zıtlığın olmadığı tespitidir. Ona göre gerçek aşk, *"ne vefaya ne de cefaya ilişkin (R 152d)"* bir şeydir. Gerçek aşkın temelinde sabır olduğunu söyleyen Mevlânâ, *"sabırsız bir âşıktan daha çaresiz kim var? (R 152a)"* sorusunun altında, âşğa cesaret veren aslî duyguyu teşhir eder; sabır. Sabrın verdiği cesaretin, sadık aşkın temel şartlarından biri olan, *"ölümden kaçmamak"* hikmetini anlama aracı olduğunu söyleyen Mevlânâ, *"gerçek bir âşğı öldürmeyenlerin murdar olacaklarını (R 951d)"* bildiren sembolik bir ifade kullanır. Mutlak iyiler kategorisinde olan sadık âşıkların, aşk mutfağında öldürülmelerini gerekli sayar. Bu kabil sembolleri aşk ürettiği için, çözümünü de ancak aşkın getirdiği uyanık idrak gücü tarafından gerçekleştirilir. Mevlânâ'nın dile getirdiği bu ölüm, bedenî bir ölüm değil, nefsî bir ölümdür. Nefsi öldüren şey, gerçek aşkın onun isteklerine set çekmesinden başkası değildir. Mevlânâ, *"aşktan her kim ki bir şeyler beğenir ve alır/onun nefsî arzusundan bir şeyler azalır (R 1516 ab)"* dizelerinde, aşkın nefis atını dizginleyen bir eğitici olduğu nüktesine vurgu yapar. Nefs ile savaş *"büyük cihat"* sayıldığından, bu cihadı yapma mecburiyetinin nasıl bir cesaret gerektirdiği âşikârdır. Hak âşğının, Hakk'a âşık olmak yüzünden bir ziyana uğramayacağı, cansız kalmanın can olmak için zahîrî bir yok oluş anlamına geldiği belirtilerek, ölmenin, gelinen yere dönme bilinci olduğu, *"korkma!"* ihtarıyla sağlam bir duruş haline getirilmeye çalışılır. Mevlânâ'da cesaret, insanlara karşı gösterilen nefis okşayıcı bir saldırı hamlesi değil, bütünüyle aşk hayatının getirdiği dert yoğunluğuna karşı takınılan taviz vermez bir ruhî tavidir. Ayrıca sabır, vakar ve heybet gibi desteklerle sağlaştı- rılan bu tavır, gücünü doğrudan doğruya aşkın hakikat ve sadakatinden alır.

Mevlânâ'nın mecazî aşka ilişkin değerlendirmesi, gerçek aşkla yapılan şahsî bir mukayesenin sonucunu göstermesi açısından önemlidir. Mevlânâ, mecazî aşkı

¹ Gerçek Aşk-Mecazî Aşkla ilgili rubailer için bk. 152, 951, 831. (Rubai numaraları verilirken, tarafımızdan hazırlanan *Sırların Dili/Mevlânâ'nın Rubaileri*, -Kökler Yay. Konya 2007- adlı çalışmamız esas alınmıştır.)

² R kısaltması rubaî, izleyen rakam rubaî numarası, harf de dize sırasıdır.

söz konusu ettiği bir rubaisinde, *"iki üç günlük ömrü olan aşktan bîzârım (R 831b)"* diyerek, zaman kaydına bağlı ve geçicilik illetiyle malûl bir aşkın, ruhunda uyandırdığı bezginlik ve sığlığı açık bir dille izah eder.

Mevlânâ'nın aşk tanımlamalarında belirleyici âmil, üst akıldan gelen bir feyizdir. Bu feyzin getirdiklerini kavrayan *"ayrıkse idrak"*, üst akıldan gelen anlamları, kendi âleminin akıl düzeyine dönüştürmek ve kendi akıl düzeyiyle üst akıl arasında köprü kurmak için, sembolik ve mübalağalı bir dili, etkin bir anlatım vasıtası kılar. Bu sebeple, Mevlânâ'nın aşk tanımlamalarında kullandığı mübalağalar, bahsi geçen feyzin, ruhunda uyandırdığı zevk ve şevk hallerini, aynı sıcaklıkla söze taşımak gibi işlevsel bir amaç taşırlar. Bu mübalağaların başka bir amacı da bu âleme ilişkin itibarî gerçekliğin kurallarını ihlal ederek, üst aklın gerçeklik düzeyiyle iletişim kurmayı mümkün hale getirmeleridir. Bir aşk haleti içerisindeyken kalkılan semaın anlatımında başvurulan aşağıdaki dizelere benzer mübalağalı ifadelere, bu gözle bakan okuyucu ve yorumcular, önlerine yeni tespit ufuklarının açıldığını yakinen göreceklerdir. *"sema' dediğin şey, iki cihandan da geçmektedir/canı, başı ve gönlü koparmaktır bedenden. (R 1505cd)."* Zaten onun anladığı aşkta; çıkıp gelme ve geçip gitme, aşkın kavrayış sürecini tamamlayan iki etkin yayını birleştiren bir eylem olarak, dönüşü tamamlarlar. Mevlânâ, nesnelerin dönüş eylemlerini, iki farklı idrakle anlaşılabilir iki akıl düzeyinin, birbiriyle temas kurma ihtiyacına yönelik bir hareket olarak görür. Dönüş, âlemler arasındaki iletişim bağına kesintisiz bir şekilde kurduğu için, Mevlânâ, dönmeyen hiçbir şeyin, tam manasıyla yetkin bir eylemde bulunamayacağını öngörür. Bu açıdan gayb âlemiyle şahadet âlemi arasında bir aşk dönüşü olan sema', zikrin somut bir yetkin eylemidir. Sıradan bir dönüş olmayan o sırrî dönüş, üst akıldan gelen bir *"çoşkunluk narasıyla (R 506c)"* harekete geçtiği için, ulvî bir amacı gerçekleştirmek üzere yola çıkar. Bu amaçtan koptuğu an, doğasının dışına çıkacağından dolayı, zorunlu olarak riyaya bulaşır.

GERÇEK AŞKIN BÜRÜNDÜĞÜ KISVELER

Mevlânâ, bir rubaisinde aşkı, sabah meyi ve bahar sembolleriyle tarif eder; *"sabah meyidir aşk, ben onunla uyanırım/bahardır aşk, onda gülzar gibi donanırım (R 1314ab)"*. Mevlânâ, gece içilen meyın baş ağrısını, sabah meyiyle giderme yöntemine telmihte bulunarak, aşkın sabah meyi sembolüyle verildiğinde, uyutan değil uyandıran bir cevhere dönüştüğüne işaret eder. Bu işaretin açılımından hareketle, ondaki her manevî cezbe ve coşkunun, öbür tarafa uyanış sürecini tetiklediğini ileri sürebiliriz. Bu uyanış süreci, aşkın bahar sembolüyle ifade edildiği durumda da yürürlüktedir. Aşk baharı, ruhsal niteliklerin durağan halden, faal hale geçişinin gözlemlendiği bir aşama olarak, hayret verici bir uyanışın ve yeniden dirilişi müjdeleyen derunî bir akışın adıdır. Aşkı, *"işe güce düşman (R 1314c)"* bir mefhum olarak gösteren Mevlânâ, asıl işsizliğin, işle uğraşılan zaman olduğunu söyler. İşe güce yönelen aşk, aşkın getirdiği anlamların sınırlarını perdeleyerek, perdeler âlemi-

ne tabi oluyor demektir. Bu tabiiyet, asıl gaye olan hakikat arayışını zayıflatacağından ya da bitireceğinden dolayı, istenmeyen bir şeydir.

Aşk tanımlamalarında bütün mutasavvıfların ittifak ettikleri hususlardan biri, onun sınırsızlığıdır. Aşk, “*kıyasız bir deniz, boşlukta bir umman (R 1470ab)*” olarak niteleyen tanımlar, bu sınırsızlığı çok iyi ifade eder. Bu sınırsızlık algısının, beraberinde korku duygusunu getirdiğini söyleyen Mevlânâ, bu sebeple aşkın korku tarafının, ümit tarafına baskın bir şey sanıldığını belirterek aşkı, derin bir korku olarak algılamak yanılışına vurgu yapar. Aslında o, derin bir korku ile kaplı alandaki ümit ışığına dikkat çekerek ümidi, o korku denizinin sınırsızlığına götüreceği bir binit olarak takdim eder. Bu takdimdeki gaye, sonsuzluk ve sınırsızlık kuşatması altındaki ruha, nitelikli bir imtihan ile karşı karşıya olduğu gerçeğini sezdirmezdır:

azîm bir denizdir ki, kıyası olmaz aşkın!

boşlukta bir ummandır, sırları hadden aşkın...

canlar bu denize dalmışlar, orda kalmışlar!

bir damlası ümit, gerisi korkudur, aşkın! (R 1470)

Mevlânâ, “*bizde öyle bir aşk var ki, haddimizi aşar (R 175a)*” derken, sınırsızlığı, insanın ihata edemediği bir boyut olarak gösterir; ancak “*biz ona lâıyk değiliz, o lütfünden sunar (R 175d)*” tamamlayıcı fikriyle bu durumun, kendisi gibi olanlara, Hakk’ın bir lütfü olduğu vurgusunu yapar. Bu vurguda dikkat edilmesi gereken yön, hakkın verdiği aşk nimetinin hadden fazla olmasından dolayı, büyük bir emanet taşıma görevine dönüşmesidir. Mevlânâ, bu görevin ifasında gösterilecek küçük bir zaafın, söz konusu nimeti, külfet niteliğine taşıma tehlikesi içerdiğine dair, uyarıcı bir bilincin gerekliliğine değinir. Mevlânâ’ya göre âşık, yüklenici olmak itibarıyla takat, yüke dayanmak itibarıyla da sabır sahibi olmalıdır. İhsanın, sabır ve tahammülü olgunlaştıran bir araç olduğu belirtilerek, âşığın ihsan karşısındaki durumunun, daima edilgen bir mahiyet taşıdığı söylenir. Maruz kalınan bu durumdan dolayı, âşığın, aşk ihsanından kaçışının olmadığı gerçeğini Mevlânâ, üzerinde ısrarla durduğu bir seçilmişlik ek yükü vurgusuyla dile getirir. O bu yükün, kendisinde hâsıl ettiği, yoğun kuşatılmışlık duygusunu, “*nereye gidersem gideyim, önümdedir aşk (R 255c)*” dizesiyle, şahsî bir tecrübe olarak kaydeder; ancak Mevlânâ’daki kuşatılmışlık duygusu, aşktan kaçınma şeklinde bir ihtiyatlı yaklaşım değil, ardından gitme şeklinde bir davet algısıdır. O aşkın temel mesajını, “geri dön!” diyen bir yasakçının değil, “beri gel!” diyen bir rehberin vereceği inancını taşır.

Mevlânâ’nın aşk tanımlarının önemli bir kısmını da tanımlama zorluğu oluşturur. Bu zorluk aşkın, âşığın ruh haletine telkin ettiği “*telvin*”den kaynaklanır. Mevlânâ, “*her bir kisveye giren aşktan perhiz gerekir (R 263b)*” dizesinde, bu telvinin ruh üzerinde gösterdiği değişkenliğin, kişiyi tekrar mecazî aşka sürüklenme tehlikesi taşıdığına dikkat çeker. Mevlânâ’ya göre, aşkın bir tanımlanma zamanı yoktur, ama bir kavranma zamanı mutlak surette vardır. Bu zaman geceden

başkası değildir. Bu yüzden Mevlânâ'da, gecenin ayrı bir önemi vardır, çünkü aşkın kavranma nesnesi gecedir. O herkesin derin uykulara daldığı bu demde, yıldız gibi olup uykuyu sabahlattır. Aşk sırrına yabancıların ortalıktan çekildiği esnada, dost ile halvete girerek hakikat dolunayını gönül hanesine düşürür. Hızır, abıhayatı nasıl ki karanlıklar ülkesinde bulduysa, âşık da asıl abıhayat olan aşkı, geceleyin bulur. Bu niteliklere sahip bir gecenin çok çabuk geçmesi, Mevlânâ'da süreklilik arz eden bir şikâyet konusudur. Onun bu manada geceyi sorguya çektiği de görülür. Gece bu sorguyu, usta işi bir hamle olarak değerlendireceğimiz, *"aşkın sonu yoksa bizim ne günahımız var! (R 300d)"* karşı sorusuyla iptal eder.

Aşkın hudutsuzluğuna rağmen gönle sığabileceğini söyleyen Mevlânâ, hudutsuzu, hudutludaki tecellisinden hareketle tarif ederken tezadı, dengeyi kuran bir ifade aracı olarak kullanır. Her şeyin terazinin bir kefesine yüklenmesi, İlahi nizama mugayir olduğundan, onu dengelemek üzere harekete geçen bir karşı tarafı, mutlaka hesaba katmak lazımdır. Bu yüzden Mevlânâ, aşkı dengeleyen şey olarak akla vurgu yapar. Onun zaman zaman akli tasvip etmez görünmesi muhatapı yanıltmamalıdır. Bu olumsuzlama, terazinin öbür kefesinde aşk olmadığı zamandır. Ona göre akıl tartı nesnesi olmadıkça, öbür kefedeki tartılan asıl şeyin aşk olduğunu kavramakta zorluk çekeriz. Bu bağlamda o, *"aşktan yâr gelir, akıldan düşünce ve delil (R 1226a)"* diyerek, düşünce ve fikrin gaye değil, öbür kefedeki yâri gösterme gereci olduğuna vurgu yapar. Mevlânâ, zihnimizdeki hudut fikrinin altı yön algısından dolayı yerleştiğini belirterek, hudutsuz olan aşk düzeyini kavramanın, altı yön dışına çıkmakla mümkün hale geleceğini beyan eder.³

Mevlânâ aşkı, kişiyi zatı ve sıfatı ile gösteren olağanüstü bir aynaya benzetir. Dolayısıyla aşk aynasına bakmak, kişinin kendisine bakmak imtiyazıdır: *"aşk ayna gibidir, o aynaya kim bakarsa/zat ve sıfatını görür, özgeye amâdir! (R 1516 cd)"* Bu aynaya bakmanın temel kuralıysa diğerlerine kör olmaktır. Mevlânâ'nın aşk tanımlamalarında belirleyici olan üst aklın ilkeleri olduğu için, bu ilkelerin beyanı, ancak tersine bir dünya çizilerek mümkün hale gelmektedir. Gözden kaçırılması gereken bu temel bakış unsurunu, onun söyledikleriyle ilişkilendirmediğimiz takdirde; körlüğü görme, sarhoşluğu ayılma, suskunluğu dile gelme sembolleriyle üst aklın hakikatine bağlamasını, bu âlemin hilafına işleyen işe yaramaz sözler sanma yanılışına düşeriz. Bu itibarla onun söylemlerinde görülen eylemlerin tersliği, yârin geldiği ufku görebilmek için- bilhassa edinilmiş- ayrı bir basiret gücüne işaret eder.

Mevlânâ aşkı bir liyakat olarak tanımlarken, aşkın herkes için olduğunu, ancak liyakat sahipleriyle temas edince onları yüceltip layık olmayanlar içinse engel teşkil ettiğini belirtir. Bu bahiste en dikkat çekici şey, onun aşkın her türlü tecellisi karşısında tevazu tavrı gösterirken, liyakat kisvesi giymede iddiakar ve

³ Bu kısım ile ilgili rubailer için bkz: Aşk-Sınır-Sınırsızlık: 175, 255, 263, 300, 322, 393, 470, 1005. Aşk Nedir?: 1291, 1314, 1470, 1516.

övünücü bir tutum sergilemesidir. Olayın nadirliği, meselenin değerini artırdığı için, bu tavrı göz önüne getirmekte fayda vardır:

*aşktaki karar ve sebâtım, acep kimde varé
kimde var aşkına hayranlık, bendeki kadaré
ben su ararım, yârim yel gibi esip gider;
aşkta sabrım kimde, kimde var yârim gibi yaré* (R 1191)

Aşkın, kâinatı bir sanat eseri olarak ortaya koyan “Sâni”i gösterdiğini ve o yüzden de aşk harflerinin birer sembol olduğunu belirten Mevlânâ ‘ya göre, aşk harflerinden ayın *âbid*, *şın şâkir* ve *kaf da kâni*’dir. Aşk kelimesinin harflerine yüklenen bu simgesel anlamlar, âşıkta bulunması elzem olan üç ahlakî niteliği gösterir:

*aşk, kendine lâyük olmayana olur mâni,
eğer aşk olmasaydı, görünmezdi hiç sâni,
aşk harflerinin anlamı nedir, bilir misin?
ayın, âbid; şın, şâkir ve kaf harfi de kâni!* (R 1172)

Burada dikkat edilirse Mevlânâ’nın aşkı, iyi ve kötü olarak da tasnif ettiği görülür. “*Aşkın iyisi de var, kötüsü de* (R 211c)” diyen Mevlânâ, iyi ve kötü aşkın, lütuf sahibinin himmetine göre tecelli ettiğini söyler. Onun bu söyleminde, himmetin her zaman rahmet anlamına gelmediği görülmektedir. Bu ayrıntı, onda zıtlığın üstlendiği işlevin asla ihmale gelmez bir anlama ve anlamlandırma ölçütü olduğunu ihtar eder. Denilebilir ki Mevlânâ’da hiçbir tarif, muhalif mefhumu ile düşünülmeden kavranamaz. Onda bir meleke haline gelen bu dikkat biçiminin ürettiği algı aktarımları, daima şaşırtıcı bir tarifler silsilesi halinde, okuyucu ve yorumcu zihninin altından kalkamayacağı bir sıklet oluşturur. Mevlânâ’nın aşka dair bütün tanımları, aslında aşka giden yolu bulmanın zorluğuna vurgu yapar, ancak muhatabını bu zorluğa karşı hazırlayan bir hitapla uyarır. Bu hitabın amacı, muhatabı, anlamaya çalışma kargaşasına sürüklenmekten kurtarmak ve yanındayım diyen bir edayla ona, yalnız olmadığını hissettirmektir.

Mevlânâ’da, aşkın engin ve kıyısız bir deniz sembolüyle ifadesi, zihnî bir çıkarım değil, ruhî bir gark oluş bilincidir. “*Bu denizde figan edenler de, yâ rab diyenler de batar.* (R 393d)” O halde ona düşenler bu iki eylemden de içtinap etmelidirler, fakat kurtarıcı üçüncü eylemin ne olduğu söylenmez. Mevlânâ, bu tip kör noktalarda söyleme cehdiyle dolu bir halde durur; ancak söylemeye izni olmadığı için sustuğunu beyan eder; ancak bu suskunluk, sırlı anlamları kör düğümlerle bağlamaz. Dikkatli bir okuyucu, özellikle susulan yerlerin, söylemeye eşdeğer tutulacak ipuçlarıyla dolu olduğunu fark eder. Mevlânâ’nın bu tavrı, sır açıklama yeri geldiğinde sürdürmesine bakılırsa, sırrı yakalamak için, izin yokluğu mazere-tine değil, ondan sonra söylediğinin peşine düşmek gerekir.

AŞKIN GELDİĞİ YER VE GELİŞ AMACI

Aşk tariflerinin ışığında başlattığımız takip süreci, nihayette bizi, aşkın geldiği yeri bulmaya yöneltmektedir. Bu yerin neresi olduğu meselesine “*Sânîi gösteren*” bir şey ipucuyla müdahil olan Mevlânâ, aşkı “*yokluk ilinden yola düşen bir kervan (R 46a)*” sıfatıyla tanımladığı bir dizede, aşkın asıl yerini açıkça gösterir. Bu gösterim, aşkın, içkin ve fanî bir varlık değil, bilakis ölümsüz bir varlık olduğunu ikaz etmektedir. Bu durumda âşık, müteâl olanla içkin olanın bir mevcutta birleşmesini temsil eder. Bu birleşmenin ayrımına varamadığımız zaman, bedenimiz arzularını aşk zannetmek gibi vahim bir yanılgıya düşeriz ki, tam bu noktada Mevlânâ, şu uyarıyı yapar:

*insaf göster ki, aşk güzel bir iştir besbelli,
bozulması yaratılıştır, kötü temelli!
sen kendi şehvetine, aşk adını vermişsin,
şehvetten aşka giden yol, uzundur bir hayli! (R 224)*

Aşkın “*yokluk ilinden yola düşmesi*”, onun hareket halinde bir varlık olduğunu gösterir. Aşk gelir ve gelişiyile beraber kişiyi, ilk olarak herkesten ve her şeyden ayırıp tecrit gamına düşürür, ardından da acıyıp ihsanlarda bulunur. Mevlânâ'ya göre aşk, abihayat oluşu itibarıyla âşığın varlığını, kendi suyunda bir şeker gibi eriterek vuslata erdştirir. Bu teşbihin ışığında, vuslatın bilindiği üzere, bir kavuşma değil, kaynaşp aynıleşme süreci olduğu, alenî bir şekilde görölmektedir.

Aşkın gelişinin bir başka amacı da “*tövbeyi cam gibi kırmaktır (R 275a)*”. Dikkat edilirse Mevlânâ, tövbe kavramını da diğerk kavramlarda olduğu gibi, şaşırıcı bir şekilde değerlendirmektedir. Demek oluyor ki tövbe, âşığın yolculuğunda, zahidin yolculuğundan farklı bir işlevdedir. Zahitte yol lütfü olan tövbe, âşıkta yol engelidir; ancak şu ince ayrıma dikkat edilmelidir; tövbenin aşk tarafından kırılması, o vasitanın bir defalık kullanılmasına ilişkindir. Aşk geldikten sonra âşığın ilerlediği yolda, bir ricat durumu olan tövbeye gerek kalmayacaktır; fakat bu durumun mahzuru da vardır; tövbenin ruhu, âşık tarafından iyi algılanmazsa, tövbenin rağmına, âlem nimetlerine dalma tehlikesine düşölür. Aşkın tövbeyi kırması, aşkla gelen yeni bilinç düzeyinin inşa edilmesi gayesine yöneliktir. Bu gaye, varlık içine itilen âşığı, istigna makamına çıkararak, varlıkta darlık çekme ahlakî düzeyine erdştirir. Nitekim Yunus Emre'nin; “*bunca varlık var iken gitmez gönöl darlığı*” dizesi, bu durumun beliş bir ifadesidir.

Aşkın gelerek âşıkla birleşmesi, onu kendisinden boşaltıp dostla doldurması gayesine yöneliktir. Bedenin tüm hücrelerini dostla kaplanmış olarak algılayan âşık, fani olanda baki kalanı tadarak ölümsüzlük bilincine ulaşır. Mevlânâ'nın, aşkın âşığın gönölüne gelmesi olgusunu, “*aşk varlığının neşelenmesi*” amacına ilişkin bir fiil olarak ileri sürmesi, aşkın gönölle gelmeden önce, kendini ortaya koyacak bir tecelli zemini bulamadığı için mahzun olduğunu gösterir. Aşkın neşesi, bir gönöl-

de tecelli etmekle gerçekleşir. Tuhaf olansa, aşkın neşeyi bulmasına mukabil, uğradığı gönlün neşesini kaybederek mahzun olmasıdır.⁴ Bu durumdan anlaşılması gereken şey, aşkın saf halde iken neşeden, gönlün de hüzünden mahrum olduğudur. Mevlânâ, aşkın gönle gelişinin, âşık için ilginç bir tecrübî boyutuna daha değinir; aşkın geldiği gönülden gitmemesi. Bu da gösterir ki, âşık, aşkla imtizaç ettikten sonra, dünyevî neşeyi duyumsamaya duyarsızlaşır. Aşk âşıktaki dünyevî neşeyi alırken yerine, yeni bir şey ikame eder; ferah. Bu ferah, çekilen aşk gamlarını kendine dönüştürerek, ruhu başka âlemlere kanatlandıran lütufsal bir inşirah-tan başkası değildir.

*Aşkın âlemden gelerek, âşığı avlayıp yakalayan aşk, "vefa sahibi bir dilberin elçisi"*nden başka bir şey değildir. Bu noktada bir tezat daha ortaya çıkar. Bu âleme ilişkin aşkta, yani aşkın mecazî olanında, dilber vefasız iken, *aşkın âlemden gelen aşkta vefasızlık yoktur*. Aşkın gelişiyile, beden mahiyet değiştirmesinin bir gereklilik olduğunun altını çizen Mevlânâ, aşk öncesi, bakır mesabesinde olan beden, aşk iksiriyle altın halini almasını tabii karşılar. Bu bilgiden, bir *araz* olan vefasızlığın, ârızî nitelikteki bedenleri, bir *cevher* olan vefanın da cevherî nitelikli bedenleri aradığını öğreniyoruz. Dolayısıyla vefa sahibi bir dilberden gelen aşk, Mevlânâ'nın makbul saydığı bir aşk olup, bu kabil bir aşkın *bin bir elle* aranmasını tavsiye eder. Aşkın gelişinin yeni bir değerler manzumesi oluşturduğuna değinen Mevlânâ, bu cümleden olmak üzere, aşktan önce aziz bilinen canın, aşk kavrayışından sonra nasıl bir değer kaybına uğrayıp önemsizleştiğini şöyle ifade eder:

*bu hânede, ayrı bir oda verdim ben, cana,
sırf riya, gönül çoktan gitmişti senden yana!
can hanımı, odasında oturdu bir müddet,
aşkın geldi, canı üç kere boşadım, cânâ! 1268*

Mevlânâ, aşk kavrayışının getirdiği bilinç düzeyinin, *kesbî* nitelik taşıyan gayretle elde edilen bilgi düzeyinin meçhulü olduğunu belirtir. Bu bilinç düzeyi, lütuf ve himmet ürünü olan bir marifetin eseri olduğu için *vehbî* bir mahiyet arz eder. Mevlânâ bu durumu, "*aşk kendi gelen bir hâl, öğrenilmez sonradan (R 2073d)*" dizesiyle veciz bir şekilde açıklar. Aşkın gelişiyile feda edilen canın ne kadar aziz bir varlık olduğu, şu bilinç düzeyimizle dahi malumumuzdur. Kişinin aşk uğruna candan geçmesi, gelen şeyin geldiği yeri, ne kadar büyük bir coşku ve giderek çılgnlık yeri haline getirmesiyle alakalıdır. Aşk varlığı, indiği yer olan gönül ve ruhla temas edince ortaya birbirinin neticesi olan üç inceleme konusu çıkar: 1- Aşkın gönülde hâsıl ettiği büyük coşku ve mestlik, 2- Bu coşkunun âşığı içine

⁴ Aşk-gam ilişkisi çok ayrıntılı olarak üzerinde durulması gereken bir konu olduğundan, biz meraklıları için bu konuları ihtiva eden rubai numaralarını vermekle yetineceğiz: 152, 154, 193, 214, 227, 229, 240, 314, 336, 383, 428, 443, 456, 461, 462, 477, 478, 484, 494, 505, 539, 551, 555, 557, 566, 578, 611, 617, 630, 688, 706, 809, 832, 836, 1193, 1255, 1256, 1370, 1395, 1423, 1457, 1466, 1528, 1678, 1713, 2000, 2168.

çektığı çılgınlık halinin onda yaptığı dönüştürücü tahribat, 3- Bu tahribatı izleyen ölümsüzlük kavrayışı. Bu konuların incelenmesi ayrı bir makale gerektirdiği için, bu inceleme görevini o makaleye havale ederek geçiyoruz.⁵

Mevlânâ'ya göre, aşk geldiği zaman, bütün aşk eylemleri sevdaya dönüşür. Bu dönüşüm, her şeyi ile yanan bir nesnenin, geriye kül bile bırakmayacak biçimde yanışının eseridir. Böylesi bir sevdaya dönüşme sürecinde, yanıştan geriye kalan şey, yanıp sönmeye kabiliyetini kullanarak ortaya binlerce suret çıkarır. Aşk suretleri olarak ortaya çıkan bu şeylere Mevlânâ, özgün bir ad vererek, sevdalar der. Ona göre, ölümsüz bir şeyden doğdukları için, ölümsüz bir şey olan sevdalara, yokluk ve fena illeti bulaşmaz. Mevlânâ bir rubaisinde bu duruma işaret ederek, *"yok olmaz eski sevdalar/çıkarırlar başlarını, balık gibi sudan (R 86cd)"* der.

Aşkın gelişiminin bir yakış süreci olduğu, yakîn bir bilgi olarak, bütün mutasavvıflarda vardır. Yanışın bir oluş olduğunun yahut bir oluşa zemin hazırladığının en yaygın sembolü, mitolojik kaknüs kuşu ve en tanınmış motifi, küllerinden doğuştur. Kendi bedeninin külünden doğmuş yeni bir kaknüs olan âşık, bu yeniliği, yanışa borçludur. *"Pişirir bizi bu aşk ateşi (R 9a)"* diyen Mevlânâ, pişirmenin değiştirici ve dönüştürücü bir süreç olarak ateş olgusuna ihtiyaç duyduğunu belirterek, bedenin pişmesi için gereken ateşin, doğrudan doğruya yokluk ilinden gelen aşkta mevcut olduğunu söyler. Âşık ancak aşk sayesinde, bütün zerrelere taşıdıkları güzelliklerin, aslî ve gerçek yüzlerini görerek, bu güzelliğin tesiriyle, gece gündüz mum gibi yanacaktır. Aşk ateşinde yanışın, güzelliği örten perdeleri tutuşturmak ve güzelliği dolaysız olarak temaşa ettirmek gibi bir sırrı açığa çıkardığına da ayrıca işaret etmek gerekir. Yanışın bir başka amacı da aşkın zaman şuurunu düzenlemektir. Bu düzenlemeyle âşık, çoklukla malul vakitler şuurunu yerine, teklikle sağalmış vakit bilincine kavuşur. Bu bilinç, içkin olan zaman bilincinin, aşkın olan zaman bilincine dönüşmesinden başka bir şey değildir; *"ezelîdir aşk ve sürecek ebede kadar (807)"*

Aşk ateşinin şiddetinden dolayı âşık, bu dünyayı hep bir yangın yeri olarak algılar. Bu algının cehennem imajı ile beraber gelmesi, onun dünya ile temasındaki olumsuzluğun temel açıklayıcılarından birisidir. Aşk ateşiyle yananların, uykuyu unutmaları gereğine değinen Mevlânâ, aşk ateşinin ruhu gafletten uyaran bir işleve sahip olduğunu, ruhun uyanışının ise baki bir hayat ve mutluluk anlamına geldiğini ifade eder. Onun ısrarla vurguladığı şeylerden birisi, aşkın getirdiklerini

⁵ Bu konularla ilgili rubailer için bkz; Aşk/Coşku-(Tutku-Zevk-Şevk) 35, 142, 245, 321, 334, 521, 528, 614, 665, 774, 779, 820, 846, 1190, 1590, 1774, 1875; Aşk-gönül: 636, 802, 941, 1088, 1195, 1217, 1243, 1276, 1290, Aşk-tahrip: 61, 100, 103, 363, 461, 753, Aşk-delilik: 5, 21, 26, 34, 359, 385, 408, 587, 672, 688, 769, 770, 865, 872, 967, 1171, 1539, 1854, Aşk-Şarap: 47, 206, 244, 274, 277, 332, 487, 556, 599, 746, 754, 847, 994, 1206, 1362, 1473, 1918; Aşk-varlık/Şahsiyet: 103, 223, 130, 131, 211, 309, 388, 405, 429, 488, 585, 662, 734, 773, 781, 782, 1297, 1827, 2066. Aşk-Ölümsüzlük: 6, 123, 377, 406, 460, 644, 759, 1007, 1132, 1208, 1345, 1445, 1793, 2009, 2093.; Aşk-Gelen Bir Şey: 46, 72, 275, 343, 424, 429, 652, 1268, 2073.

anlama anahtarının, uykusuzlukta gizli olduğu uyarısıdır. Âşıkların gönül yangını, aşk derdinin kutlu emaresi sayan Mevlânâ, bu dert sebebiyle çekilen âhların, hakkın rahmet katına giden bir yol niteliği kazandığına değinerek, aşk dağı sebebiyle çekilen âhları, rahmet düzeyiyle irtibat kuran imtiyazlı elçiler gibi değerlendirir.

“Aşk ateşi gönülde parlayıp yanınca /aşktan gayri her şeyi ateşe yakar R 670ab)” diyen Mevlânâ, böyle bir gönül sahibinin, akla ilişkin öğrenme biçimlerinden, aşka ilişkin öğrenme biçimlerine geçeceğini söyler. Bu öğrenme biçimi kesintisiz bir coşkuyla geldiği için, onun ifadesinde, aklın dili olan nesir yetersiz kalacağından dolayı, aşkın dili olan şiire başvurmak bir zaruret halini alır. Nesir, *“taşları bile eriten aşk ateşini (R 847b)”*, kuşatacak bir duygu yoğunluğunu anlatmaktan mahrum olduğu için, bu aşamada devreye giren şiir, aşka soğuk duranları dahi, aşk hararetiyle yanacak bir düzeye getirir. Mevlânâ, kesret olarak görülen şeyleri ifna etmenin, ancak aşk ateşinden alınan alevlerle yakılma şartına bağlı olduğunu söyler. Bu süreçte, gönlün kendi haline bırakılması tehlikesine karşı, sevgili etkin bir görev üstlenerek, gönlü her an aşk ateşiyle yakar. Böyle bir yakışın, aşkın ateş ve suyuyla aşına olmak anlamına geleceğini söyleyen Mevlânâ, âşğın bu ateşte su gibi kaynadığı halde, diri kalma sırrına ermesini, bu aşinalığa bağlar. Ona göre aşk ateşi, öncelikle aşk istidadı taşıyan ruhları yakar. Bu yakış, kurunun yaşı yakması gibi bir sirayet eseri gösterir ve aşkla tutuşan ruhlar, aynı aşkla başka ruhları tutuştururlar. Böylelikle ham ruhların, başka şeylere eğilim duymaları halinde, aşk ateşine yanarak o eğilimden vazgeçeceklerini ileri süren Mevlânâ, kişinin içinde yanıp kavrulduğu aşk ateşinin, o kişinin cennetini hazırladığı fikrini savunur. Aşk ateşiyle kavrulmuş ile kavrulmayan arasındaki farkı, güneşle yıldız arasındaki farka benzetererek, aşk yangınına söndürme yeteneği olmayan bir gönle gelen aşkın, amaca uygun bir geliş olmadığını da özellikle belirtir.⁶

Aşk sırrının sırdaşı olarak seher yelini, rehberi olarak da geceyi gösteren Mevlânâ, aşk yolculuğuna geceleyin çıkılmasını öğütler. Kişinin âşıklık sırlarından ancak böyle yaparak haberdar olacağı bilgisini vererek, bu bilgiye erişenin keşfettiği sırları, kaçınılmaz olarak ifşa edeceğini ve âşığı diğerlerinden ayıran şeylerden birinin de bu ifşada gizli olduğunu söyler:

*kişi, âşıklık sırrından olursa haberdar,
aşk ifşasıyla, âşıklar içinde nâm yapar (R 227ab)*

Ona göre, âşık bu ifşayı yaparken bir dava gütmez, zira onun derdi, varlık değil yokluk meselesidir. Bu yokluk ifşası, kadim bir sır olan aşk sırrını açmaktan başka bir amaç taşımaz; ancak eylemi bulmak demek, özneyi bulmak demek olduğundan varlık oyununun asıl faili bulunmuş olur:

⁶ Aşk-Ateş: 9, 19, 60, 114, 544, 670, 847, 916, 996, 1161, 1244, 1430, 1526, 1535, 1612, 1832, 2158.

*cihanda, örtülü kalmış, kadîm bir sırdır aşk,
örtülmüş, örteni açar, oyun buna bağlı! (326 cd)*

İfşa zamanına dek gizlenmiş olan aşk sırrının, binlerce perde altından geçerek ortaya çıkması, beyhude değildir. Aşk sırlarına erişenler için, bu sırrın iki türlü işlevi vardır. Sırrı açıklarlarsa insanları kendilerine çekecekler, açıklamazlarsa aşk tarafından kendileri çekileceklerdir. Âşıkların her iki tercihte de dramatik sonuçlarla karşılaşmasıysa işin başka bir cilvesidir:

*aşkın bir dem, kiminle kaynaşırsa açık ki,
dersin, "bu zatın başına belâ yağmış sanki!"
mansûr, aşk sırrından bir nişan açıklayınca,
o huyu, kıskançlık ipiyle asıldı çünkü! (671)*

Mevlânâ, aşk sırrının ifşasında⁷, âşığın maruz kaldığı bu durumun dramını tasvir ettikten sonra, ifşanın önüne geçilemez bir şey olarak, istem dışı vuku bulma yeteneğine dikkat çeker. O tam bu noktada, ifşanın *aşkla ağız açma* yönteminden farklı bir yönünün, kendi yerini tutan bir yöntem olarak devreye gireceğini ifade eder; *ah ve enin*. Aşk feryadının bizzat bedenî bir eylemle aktarılması mümkün olduğu gibi, başka bir nesne aracılığıyla aktarılmasının da mümkün olduğu görüşünden hareket eden Mevlânâ, aradığı aracı nesnelere musiki aletlerini keşfeder. Bu keşiften sonra, karşımızda sıradan musiki aletleri değil, aşk hakikatini, kâmil insanın dili olarak terennüm eden bir remzî şahsiyetler zümresi vardır:

*aşk rebâbının feryâdı, dostun mızrabından;
bu ses, sanmayasın ki, rebap sesidir rebap! (262cd)*

*dinle duy, neler anlatır sana bu ney neler!
hep yüce mevlânın gizli sırlarını söyler...
gönlü yorgun, yüreği kırık, başındaysa aşk yeli;
ağızsız dilsiz dile gelip; "allah, allah!" der. (1294)*

Aşka âşık olarak, onun getirdiği bilinç düzeyiyle bir aşk çocuğuna dönüş-tüğünü söyleyen Mevlânâ, ayrıca bir de aşk annesinden doğar ve ondan sır sütü emerek, hayat içinde yeni bir hayat bulur. İlk hayatta, suret kaydıyla kuşatılmış olan kişi, ikincisinde suret kaydından kurtularak; *var gibi görünen yok* bilinç düzeyinden *yok gibi görünen var* bilinç düzeyine erişir. İşte aşkla elde edilmesi gereken temel meleke budur; *özge bir idrak düzeyi*. Aşkla gelen bu özge idrak düzeyinde, içkin ile aşkın kesin bir hesaplaşmaya gider ve aşk içkinle girdiği mücadelede zafelerini ilan eder. Bu zaferle elde edilen şey, aşkın âlemle aramıza giren suretler âleminin perdelerini yırtmaktır. Mevlânâ'ya göre bu âlem, bin bir perdede, binlerce

⁷ Aşk-Sır: 120, 219, 227, 326, 409, 592, 658, 671, 1363.

suret göstererek hakikate giden aşk yolcusunu oyalar. Büyük ve sürekli gözbağcılık telkininden başka bir şey olmayan bu fani görüntülerden kurtulmak için, kişinin özge idraki elde ederek, söz konusu perdeleri yırtması gerekir ki, bu yanıltsamay kavraması mümkün hale gelsin:

*şu yokluk âleminde, nice varlık görünür;
çoğu yok, göz ovuşturup bakan, bunu kavrar! (R 281cd)*

Aşkla kavranan bu idrak düzeyinde, aşkla ölmek esastır. Bu ölüm meselesinden maksat, daha önce şartlanılan itibarî değer ve ebatların şuurdaki etkisini sıfırlamaktır. Bu durumda utanmazlık, delilik, körlük, sağırlık gibi kusurlar meziyete, zaafılar erdeme, bir zerrecik iki cihanı kaplayan devasa bir küreye dönüşebilir. Zıtlar arasındaki yanıltıcı farklılıklar birleşerek hilkatin temel prensibi olan dengeye kavuşurlar:

*aşkta ne alçaklık vardır, ne de yükseklik var!
ne çok sarhoşluk vardır, ne de ayıklık ey yar! (R 647ab)*

*hakki talepte birdir, akıllıyla divâne,
aşkın dilinde birdir, yakınla bigâne,
yârin vuslat meyini sunanlar mezhebinde,
ayrı gayrı olmaz, birdir, kabyle puthâne! (459)*

Özge idrak safhasında âşğın gözü önünde beliren bu yeni dünya, onu öyle bir hayret âlemine taşır ki, âşğın içinde bulunduğu yüksek coşku, zevk ve şevk duyusu, onu, bu âlemin bir saatine mukabil yüzlerce canı feda etmeye hazır bir duruma getirir:⁸

*gözümde sen olmasan, kime bakardım, ey yarê
kime çılgındım, sevdân serde tutmasa kararê
bilmediğim bir yer vardır, acep nerde o yerê
senin aşkın olmasaydı, orda ne işim varê (2049)*

*bir saatlik aşk, yüzlerce cihana bedeldir...
âşıklığa, yüzlerce can fedâ olsun, ey can! (R 1547cd)*

Mevlânâ'nın bahsettiği biçimiyle, bize bizim dışımızdan gelerek, bilinici-mizi fani düzeyden baki düzeye yükselten, ruhumuzu alçaktan yükseğe taşıyan, toprak bedenimizi şark kimyasıyla altına dönüştüren bir aşk, bu âleme ilişkin bir şey olamaz. Bu aşk, aşkın âleme ait, yüksek nitelikli farklı bir kavrayış sürecidir. Sözü Mevlânâ'ya bırakalım:⁹

⁸ Aşk-Özge İdrak: 281, 376, 389, 428, 459, 510, 562, 597, 647, 714, 749, 775, 950, 1271, 1547, 1860, 2049.

⁹ Çalışmamızın sınırlarını aşacağı için aşk kavramıyla ilgili diğer tavsiflerin rubai numaralarını vermekle yetiniyoruz: Aşk-Dostluk: 23, 344, 589, 2104; Aşk-Mezhep-Tarikat-Yol: 49, 106, 572, 629, 806, 821, 1356, 1638; Aşk-Çocuk-Anne: 49, 781, 944; Aşk-Bıçare: 52; Aşk-Av Oluş: 839; Aşk-

Ey can, sen bir başkasın, aşkın bir başka, inan! (R 1024d)

Bir aşk eri olan Mevlânâ, aşksızlığın nasıl bir şey olduğu üzerinde fazla durmaz. Onun aşk üzerine dair beyanları- mefhumun muhalifinden hareket edilmek şartıyla- aşksızlığın nasıl bir şey olduğunun da beyanıdır. Bu zımnî bildiriminde o, bir rubaisinde, aşksızlığı müstakil bir mevzu olarak ele alır ve muhataba çıkışı:

mâdem âşık olamıyorsun, git de yün eğir (R 1105a)

KAYNAKÇA

- Arpaguş, Sami, (2007) *Mevlânâ ve İslam*, Vefa Yay. İstanbul, 698 s.
- Aydın, Mehmet, (2007) *Mevlânâ ve Sufizm*, Nüve Kültür Merkezi Yay. Konya, 167s.
- Bayraktar, Levent, (2006) *Mevlânâ'da Ruh-Beden İlişkisi Problemi*, Uluslararası Mevlânâ Mesnevî Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri, (19-21 Aralık 2005 Manisa) s.11-18.
- , (2007) *Mevlânâ ve Bergson'da Ruh Kavramı*, Uluslararası Mevlânâ Mesnevî Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri, (30 Eylül-1 Ekim 2006 Manisa) s.27-31.
- Bilen, Osman, (2007) *Mevlânâ'nın İnsan Felsefesi*, Uluslararası Mevlânâ Mesnevî Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri, (30 Eylül-1 Ekim 2006 Manisa) s.5-19.
- Can, Şefik (2001) *Hz. Mevlânâ'nın Rubailer*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay. 408 s.
- Çelebi, Âsaf Hâlet (1944) *Mevlânâ'nın Rubailer*, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 170 s.
- Gençosman, M. Nuri (1988) *Mevlânâ'nın Rubailer I-II*, MEGSB Yay. 346 s.
- Gocul, Basri (1971) *Mevlânâ'dan Rubailer*, Bursa, Özvar Matbaası, 17 s.
- Gürer, Dilaver, (2006) *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî: Hayatı ve Düşüncesine "Aşk Arayış" Eksenli Bir Bakış*, Uluslararası Mevlânâ Mesnevî Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri, (19-21 Aralık 2005 Manisa) s.5-19.
- Halıcı, Feyzi (1986) *Mevlânâ Celâleddin/Rubailer*, Konya, Doğu Ofset, 120 s.
- Halman, Talat Sait (2000) *Candan Cana/Mevlânâ Celâleddin Rumi'den Seçme Rubailer*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yay. 168 sayfa.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1964) *Rubâiler*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 240 s.
- İzbudak, Veled Çelebi (1312) *Rubâiyyât-ı Mevlânâ*, İstanbul, Ahter Matbaası, 400 s.
- Mevlânâ, (2007) *Sırların Dili/Mevlânâ'nın Rubailer*, çev. Ziya Avşar, Kökler Yay. Konya 2007.
- Öztekin, Nezahat, (2006) *Mevlânâ'nın Mesnevisinde Sembolik Aşk İfadeleri*, Uluslararası Mevlânâ Mesnevî Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri, (19-21 Aralık 2005 Manisa) s. 29-47.
- Rıfat, Hüseyin (1942) *Yeni İlavelerle Mevlânâ Rubailerinden Seçilmiş Türkçe Manzum Tercemeler*, İstanbul.
- Tanyaş, Hamza (1998) *Mevlânâ'dan Rubailer*, İstanbul, Kaknüs Yay. 263 s.
- Yücel, Hasan Âlî (1932) *Mevlânâ'nın Rubailer*, İstanbul, Remzi Kitaphanesi, 125 s.

→

Sûretten Kurtulma: 130, 131; Aşk-Yâri Elde Ediş: 198; Hak Aşkı-Korku: 676; Aşksızlık: 1105; Aşk-Deniz: 1470, 1162, 1746; Aşk-Liyâkat: 1191; Aşkla Ağız Açmak: 1415; Aşk-İhâta Gücü: 40; Aşk-Sohbet-Ders-Öğreticilik: 72, 255, 1071; Aşk Âşıklığı: 123, 243, 1249; Aşk-Kölelik-Bağlılık: 251, 319, 1579; Aşk-Samedilik: 523; Aşk-Kemal: 1211; Aşk-Denge: 2055; Aşk-Konuşma Gücü: 1598; Aşk-Kozmik Etki: 1201, 1722; Aşk-Galebe: 1827; Aşk-Temkin: 2105; Aşk-Baht: 2142, 2152; Aşk-Naz: 2163; Aşk ve Nitelemeleri: Aşk Ordusu: 780, Aşk Önderliği: 725, Aşk Kabesi 1321, Aşk Bîçaresi 1022, Aşk Sancağı 1029, Aşk Mazulü 1575, Aşk Kavgası 1723, Aşk Kimyası 1740, Aşk Hazinesi 1797, Aşk Vadisi 1893, Aşk Madeni 1915, Aşk Sofrası 2012.